

PERSONALITĂȚILE MARII UNIRI DIN 1918

În prag de aniversare a centenarului Marii Uniri, în scopul omagierii făuritorilor acesteia – bărbați de stat, conducători de oști, oameni de cultură, diplomați etc. – la sugestia lui Petre Țurlea, profesor la Universitatea din Ploiești și sub coordonarea renumitului istoric Ioan Scurtu, Academia Oamenilor de Știință din România și Editura Enciclopedică, prin directorul acesteia, istoricul Marcel Popa, desigur, cel mai bun editor de carte istorică din România de azi, au inițiat proiectul **PERSONALITĂȚILE MARII UNIRI DIN 1918**.

Demersul are în vedere publicarea unor monografii ale celor mai importante personalități care au crezut în idealul național, au militat pentru acesta pe tărâm politic, social, militar, diplomatic și cultural, punându-se necondiționat în slujba realizării acestuia. Totodată, după mărturia unuia dintre colaboratorii la acest important proiect: „Nu s-a avut în vedere o abordare exhaustivă a personalităților implicate în marele act al Unirii și nici o clasificare a locului și rolului acestora, ci doar inaugurarea unei direcții de cercetare care să stimuleze cât mai mulți specialiști la scrierea istoriei românilor în context internațional” (Ion Constantin, *Pantelimon Halippa*, Editura Enciclopedică, București, 2016, p. 8). Dintre volumele apărute în cadrul acestui proiect sunt și cele două pe care le semnalăm în paginile care urmează.

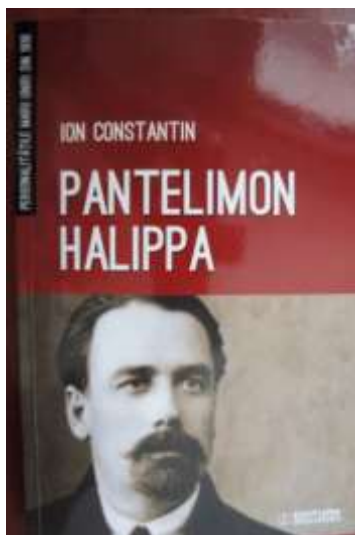
Petre Țurlea, *Nicolae Iorga*, Editura Enciclopedică, București, 2016, 288 p., cu 37 figuri

Autorul, profesorul Petre Țurlea, astăzi unul dintre cei mai avizați cercetători ai personalității marelui istoric, dedică un valoros volum neobositei activități a lui Nicolae Iorga pe tărâmul realizării Marii Uniri. Din chiar structura lucrării – *Așezămintele de la Vălenii de Munte în lupta pentru Marea Unire*, p. 25-118; *Nicolae Iorga în anii neutralității (1914-1916)*, p. 119-163; *Lupta pentru România Mare în vreme de război (1916-1918)*, p. 164-214 și *Recunoașterea Marii Uniri și rolul lui Nicolae Iorga*, p. 215-230 – cititorul ia cunoștință cu principalele perioade și domenii în care marele istoric și patriot a militat pentru realizarea idealului național. Exceptând capitolul *Așezămintele de la Vălenii de Munte în lupta pentru Marea Unire* care, după propria-i mărturisire „urmează, cu unele adăugiri, modificări sau sinteze, în special volumul *Nicolae Iorga la Vălenii de Munte*, autor Petre Țurlea” (p. 25), lucrarea întruchipează viziunea cercetărilor autorului asupra temei abordate.

Încă din *Motivație*, Petre Țurlea își justifică demersul: „*Cartea de față este scrisă pentru a oferi lumii românești de la începutul secolului XXI o pildă și un îndemn: pilda unei vieți trăită pentru Neamul Românesc și îndemnul de a o urma*” (subl. ns. I.S.).

Aria de documentare care a stat la temelia demersului științific al profesorului Petre Țurlea este una impresionantă cuprinzând: **presa epocii**, în care condeiul scânteietor în fraze și idei al istoricului patriot au aflat adânc ecou în inimile românilor, mobilizându-i și îmbărbătându-i în momentele de grea cumpănă pentru țară, dar mai cu seamă ale ofițerilor activi și rezerviști aflați în linia întâi a frontului, mulți dintre aceștia învățători sau preoți care i-au audiat conferințele la Vălenii de Munte; **zecile de volume de corespondență** ale lui N. Iorga de la Biblioteca Academiei Române, editate în parte de Petre Țurlea de-a

lungul anilor 1988 și 2003 (Vezi: *Scrisori către Nicolae Iorga*, volumele III-IV-V-VI₁ și VI₂ care acoperă corespondența primită în perioada 1912-1920); **fondurile arhivistice Nicolae Iorga, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Poliției și Siguranței Generale** etc. de la Arhivele Naționale Istorice Centrale. Să adăugăm acestor izvoare inedite, zecile de alte edite, o întinsă bibliografie la zi și atunci vom avea imaginea parțială a unui demers științific pe cât de amplu documentat, tot pe atât și de interesat și incitant la lectură. Notele bogate, ilustrațiile culese din diversele fonduri publice, unele scoase la iveală pentru prima dată, sporesc interesul cititorului purtat de autor pe valurile tumultoasei activități a marelui istoric și patriot Nicolae Iorga, care prin publicistica sa în „Neamul românesc” dar și prin cărțile și broșurile redactate a mobilizat și îmbărbătat o întreagă națiune, ținând trează speranța în biruința pe front și, apoi, în realizarea idealului național. Este un frumos omagiu pe care i-l aduce profesorul Petre Țurlea pentru care merită depline felicitări, după cum aceleași se cuvin coordonatorului proiectului și Editurii Enciclopedice.

Ion Constantin, *Pantelimon Halippa*, Editura Enciclopedică, București, 2016, 317 p.

Cercetătorul Ion Constantin este binecunoscut breslei istoricilor pentru contribuțiile sale asupra istoriei Basarabiei și a rolului imens pe care **Pantelimon Halippa** (1883-1979), Ion Pelivan, Gherman Pântea, Constantin Stere și alți mari patrioți dintre Prut și Nistru l-au avut în trezirea conștiinței naționale la românii de acolo, la pregătirea și revenirea Basarabiei la patria mamă. *România, Marile Puteri și problema Basarabiei; Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia; Gherman Pântea între mit și realitate; Pantelimon Halippa tribun al Basarabiei și Pantelimon Halippa - apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale* (aceste ultime două în colaborare cu Ion Negrei) sunt lucrări de referință în domeniu. În afara acestora autorul a publicat multe alte studii și articole privind rolul diferitelor personalități în Unirea Basarabiei cu România, astfel că publicarea unei monografii despre viața, formarea și activitatea lui Pan Halippa ca militant neobosit pe acest front îl indicau drept cel mai autorizat. De-a lungul celor opt capitole – *Originea, copilăria, studiile; Activitatea lui Pantelimon Halippa pe tărâmul cultural și național până la Unire; În fruntea mișcării pentru Unirea Basarabiei cu România; Activitatea politică și culturală a lui Pantelimon Halippa în România Mare; Drama refugului. Activitatea în timpul războiului pentru dezrobirea pământurilor strămoșești; În apărarea dreptului istoric privind Basarabia și nordul Bucovinei; Viața și activitatea lui Pantelimon Halippa în timpul regimului comunist și Ultimii ani de viață. Concluzii* – autorul reușește să pună în lumină formarea intelectuală a viitorului luptător pentru cauza unirii, suportul obiectiv-istoric al convingerilor sale unioniste care au constituit apoi postamentul moral al perseverenței cu care și-a urmărit idealul național. Sperăm ca, fie și simpla enumerare de mai sus a capitolelor este îndestulătoare spre a trezi

interesul cititorului pentru monografia de față. În ceea ce privește eforturile depuse de Pantelimon Halippa pentru instruirea elevilor ciclului primar din Basarabia în limba română cu noi manuale, chiar din anul școlar 1917-1918, semnalez demersul lui pe lângă Guvernul României de la Iași, din care redăm următorul pasaj semnificativ:

„P«antelimon» Halippa, Vice Presidentul Sfatului Țării din Basarabia, către Domnul Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice,

Domnule Ministru, Subsemnatul, P«antelimon» Halippa, vin prin prezenta a Vă ruga să bine voiți a interveni pe lângă domnul Ministru de Răsboi pentru a dispune demobilizarea imediată a soldatului Rosenthal I. Iacob, conting«ent» 1904, care se află în prezent cu serviciul la Regimentul 53 Inf«anterie », întrucât acest soldat este reprezentantul Soc«ietății» Anonime Socec , sucursala Iași și ne este absolut necesar, având însărcinarea Sfatului Țării din Basarabia pentru a ne procura toate cărțile școlare necesare școlilor românești de acolo și alte multe cărți de literatură ale scriitorilor români; acestea spre a pătrunde adânc în sufletul poporului cu adevărata lumină românească; și obiecte de papetărie, [...] pentru bibliotecile care se formează la noi.[....].

Acceptându-ne cererea de față, veți face un mare serviciu cauzelor românilor din Basarabia.

*Pantelimon Halippa, la Domnul Frunză, Iași, str. Sărării, 36
(Vezi: Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond: Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dosar 225/1918, fila 152).*

În capitolul *Viața și activitatea lui Pantelimon Halippa în timpul regimului comunist* autorul, pe temeiul cercetării dosarelor de urmărire de către organele de Securitate, surprinde perseverența cu care marele patriot își urmărea idealul de revenire a Basarabiei la România, dar și presiunea permanentă la care a fost supus. Pe lângă informațiile culese de autor în ACNSAS suntem în măsură să semnalăm din aceeași Arhivă, dar fondul Ioan Hudiță, noi dovezi în sprijinul celor puse în circulație de cercetătorul Ion Constantin. Militantul basarabean era bun prieten cu istoricul și omul politic țărănist Ioan Hudiță, ideile lor privind drepturile inalienabile ale României asupra Basarabiei și Bucovinei de nord înglobate URSS-ului după cea de a doua mare conflagrație mondială, aflându-se într-un deplin consens. O Notă-sinteză datată 25 februarie 1971 arăta că „La 13 august 1970, asupra lui Hudiță Ion s-a deschis mapă de lucru dat fiind faptul că într-o discuție cu Halippa Pantelimon și-a exprimat intenția de a scrie un memoriu despre problema Basarabiei pe care să-l trimită șefilor unor state occidentale”.

La 15 februarie 1971 cei doi militanți se vedeau din nou, de această dată participând și diplomatul SUA la București, Henry Barnes, discuțiile având același obiectiv: redactarea unui „memoriu referitor la Basarabia” și expedierea acestuia la importanții decidenți politici europeni și nord-americani (Vezi:

Arhivele Consiliului Național de Studiere a Arhivelor Securității, Fond Informativ, în continuare ACNSAS, I, Ds. 064719, vol. 4, filele 356-357).

Într-o altă Notă-sinteză a Securității întocmită la 29 septembrie 1973 se raporta superiorilor că „Din materialul informativ furnizat în principal de informatorii „Nicu”, „Doina”, „Alexandru”, cât și din măsurile speciale (instalarea tehnicii de ascultare la domiciliu, n.ns. I.S.) rezultă că [...] Hudiță Ion, împreună cu Halippa Pantelimon și alți basarabeni din anturajul lor au emis ideea că este necesară ridicarea problemei Basarabiei și Bucovinei la Conferința Securității Europene [...]. Totodată, Hudiță Ioan l-a îndemnat pe Halippa Pantelimon să ia legătura cu tovarășul director al Institutului de Studii și Cercetări Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și să-i vorbească despre necesitatea de a lua măsuri pentru ca problema Basarabiei să fie pusă la Conferința Securității Europene”. Dintr-o adnotare marginală a superiorului căruia îi era dresată respectiva Notă-sinteză aflăm că „Prin Nistoreanu Nicolae, Halippa Pantelimon a trimis scrisori lui Nixon, Pompidou, reginei Angliei, iar recent intenționa să trimită și lui Willy Brandt, **bineînțeles că scrisorile sunt în posesia noastră**” (subl. ns. I.S., *Ibidem*, filele 58-59).

Urmare a instalării tehnicii de ascultare la locuința lui Pantelimon Halippa, din discuția purtată cu Ioan Hudiță, aflăm că după ce a asistat la ungerea ca episcop a lui Plămădeală, unde Halippa „i-a urat să ajung mitropolit al Basarabiei (la 2 ianuarie 1971), cei doi sperau că au găsit calea sigură prin care memoriul lor va ajunge peste hotare” (Ion I. Solcanu, *Ioan Hudiță, Istoric, om politic și autor de jurnal*, Ed. Enciclopedică, 2015, p. 428).

Vârsta înaintată și sănătatea șubredă slăbesc interesul Securității pentru activitatea marelui patriot. Totuși, deși trecut de 90 de ani, acesta nu părăsise ideea continuării demersului său privind Basarabia, spre deosebire de profesorul Ioan Hudiță care „la ultima discuție din noiembrie 1974 l-a sfătuit să nu încerce a înmâna Secretarului de Stat al SUA, Kissinger, cu ocazia venirii acestuia în țară, un memoriu privind Basarabia” (Notă-sinteză din 12 august 1975, ACNSAS, I, Ds. 064719, vol. 4, fila 53 f-v). Firește că din documentele evocate am spicuit doar anumite aspecte din relațiile celor doi urmăriți – Pantelimon Halippa și Ioan Hudiță - și discuțiile purtate între ei.

Cornel Popescu, Cristina Narcisa Vergatti, Radu Ștefan Vergatti, *Apostol D. Culea în slujba românilor din Basarabia*, Editura Ordessos, Pitești, 2016, 121 p. cu 24 foto.

Lucrarea apare în cadrul proiectului județean Argeș *Personalități făuritoare ale Marii Uniri*, coordonat de conferențiar universitar dr. Cornel Popescu de la Universitatea din Pitești, care este, în același timp și manager general al Muzeului județean. Ceilalți doi autori, Radu Ștefan Vergatti și fiica acestuia, Cristina Narcisa Vergatti, sunt descendenți ai celui evocat în paginile lucrării prezentate în aceste rânduri. Nathalie-Louise Drouhet, aflată la cea de a doua căsătorie cu Apostol D. Culea după moartea în 1916 la Pasul Predeal a primului ei soț, profesorul Nicolae Ciobanu din Galați, este bunica dinspre mamă a istoricului Radu Ștefan Vergatti. Multe dintre informațiile și imaginile conținute între copertile cărții sunt deținute de cei doi autori din familie, ceea ce sporește autenticitatea și credibilitatea lor.

Autorii mărturisesc că prin publicarea lucrării au urmărit să contureze „rolul incomensurabil al învățătorilor în procesul de formare a României Mari, rol încă insuficient relevat”. Apostol D. Culea aparține generației de aur a „haretistilor luminători” ai satului românesc, ei înșiși fiind fiii acestuia. Îndrumarea elevilor era doar o componentă a preocupărilor pentru care erau salarizați de stat dar, în același timp, mulți dintre ei, fără nici un fel de remunerație, au animat viața culturală a satelor ca dirijori sau instructori de ansambluri corale și de dansuri populare, culegători de folclor, creatori de muzee locale etc.

Pe acest tărâm al activismului cultural, în Moldova anilor premergători Marii Uniri, dar și în perioada interbelică, s-au impus nume sonore din breasla dascălilor rurali precum Alexandru Vasiliu (Tătăruși, jud. Baia), Mihai Lupescu (Zorleni-Tutova), Simion T. Kirileanu (Holda-Broșteni) frate cu ilustrul cărturar G.T. Kirileanu, Vasile Tomegea (Boroaia), Gheorghe Rădășanu (Bogata-Baia), Petru Gheorghiasa (Rădășeni) etc. etc.

Cornel Popescu, Cristina Narcisa Vergatti, Radu Ștefan Vergatti creionează cadrul de efervescentă intelectuală în care, în aceeași perioadă în Muntenia s-au ilustrat învățători ca Ion Mihalache, D. V. Țoni, Nicolae Dunăreanu, Apostol D. Culea, etc. etc. Începând cu 1906 toți aceștia, alături de mulți învățători, profesori și preoți veniți din Transilvania, Bucovina și Basarabia, au fost și frecventatori asidui ai prelegerilor ținute de profesorul N. Iorga la Vălenii de Munte. Aici, pe marginea prelegerilor sale de istorie privind unitatea de limbă și de cultură a românilor din cele trei mari provincii urmau dezbateri aprinse, ale căror concluzii conduceau logic spre dreptul inalienabil al acestora de a se uni într-un singur stat național. Era deci firesc ca odată cu intrarea României în războiul de întregire a neamului cu toții să se înroleze în armată, luptând pe diversele fronturi pentru apărarea gliei străbune și realizarea idealului național, între cuvântul rostit și fapta lor fiind un deplin consens.

Autorii relevă apoi activitatea învățătorului Apostol D. Culea refugiat în Basarabia, la Chișinău, împreună cu Școala de băieți nr. 29 din București, al cărui director era. Aici, munca sa a fost intensă, desfășurându-se pe diverse planuri: învățământ, propagandă, publicistică, autor de manuale etc. Cum era și firesc a urmat recunoașterea calităților și capacităților sale organizatorice și intelectuale. Mai bine de trei ani – 1918-1921 – acesta, la propunerea lui Ștefan Ciobanu, s-a aflat în fruntea Directoratului Instrucțiunii (Propagandă Culturală) pentru Basarabia, perioadă în care înființează revista pedagogică „Școala Basarabiei”; este detașat apoi la București pentru a lucra la reorganizarea Fundației Culturale Regală Principele Carol, ocupându-se de crearea Căminelor culturale; în timpul guvernării N. Iorga va deține funcția de Director general la Direcția *Învățământ primar*. Este relevantă apoi activitatea lui Apostol D. Culea ca autor de manuale pentru învățământul primar, de scrieri de popularizare, conferențind pe aceste teme și multe altele care priveau viața satului românesc la postul de Radio București etc. etc. În timpul regimului comunist a refuzat orice colaborare cu acesta. Drept urmare, Apostol D. Culea a fost marginalizat iar opera sa pusă la index. Demersul de față al autorilor Cornel Popescu, Cristina Narcisa Vergatti și Radu Ștefan Vergatti demonstrează că adevărul se impune întotdeauna chiar dacă, uneori, cu întârziere.

În încheierea prezentării acestei lucrări semnalăm doar în treacăt că lista învățătorilor care s-au aflat pe frontul ideologic al propagandei culturale din Basarabia cuprinde câteva sute de învățători demobilizați în primăvara anului 1918 și ar merita un studiu de sine-stătător. Amintim doar că printre aceștia l-am găsit și pe Ion Mihalache, care vreme de 15 zile s-a aflat la Akerman. Învățătorilor li s-au alăturat însă și oameni de cultură – scriitori, poeți, artiști plastici – Nechifor Crainic, N. N. Beldiceanu, sculptorul I. Dimitriu – Bârlad, dar și universitari între care și I. D. Ștefănescu și mulți, mulți, alții.

Ion I. Solcanu